

GYÖRKE MAGDOLNA
(Ungvár)

Öltözködési tájszók a kárpátaljai magyar nyelvjárásokban

Az öltözködéssel kapcsolatos szókincs gazdag és sokszínű. Egyes megnevezések az idők folyamán a társadalmi kultúrtörténeti tényezők hatására archaizálódtak, a ruhadarabbal együtt kikoptak a használatból, csak a nyelvjárásokban maradtak meg. A nyelvben új szavak alakultak a már meglévő mellé. Ezt a változást a divat is nagyban elősegítette. A viseletek tanulmányozása nagyon fontos, mivel tükrözik az illető nép ízlését, szokásait, hagyományait. Az öltözködésdarabok nagyrészt nevükkel együtt őrződtek meg napjainkig, de vannak olyanok is közöttük, amelyeknek már csak a nevét ismeri a nyelvjárást beszélő lakosság. Tudjuk, hogy az idősebbek viselték vagy így nevezték a ma is hordott ruhadarabokat.

Az öltözködésnek között nagyon sok a tájszó, de ezek nagy része már archaizálódott. Csak az idősebbek ismerik. Ilyen megnevezések a női ruházat szókincséből az *alsókabát* 'alsószoknya' (SzamSz. I. 38; ÚMTsz. I. 210.); *pendely* 'bő alsószoknya, anyaga általában vászon' (SzamSz. II. 225.); *farpendely* 'bő alsószoknya, amelyet a nagyon sovány nők viseltek'; *viganó* 'női ruha, rekli, női kabát' (MTsz. II. 988); *slafrog*, *slafrok* 'pongyola'; egybeszabott női ruha, (ÚMTsz. IV. 914.); *slájer* 'menyasszonyi fátyol' (ÚMTsz. IV. 914.); *rokolya* 'szoknya' (MTsz. II. 305., SzamSz. II. 273.); *strimfli*, *trimfli* 'harisnya' (MTsz. II. 430.); *strompádli*, *stopángli*, *strumandli* 'harisnyakötő' (ÚMTsz. IV. 960.); *kantus* 'egybeszabott hosszú ujjú ing, ruha, amelyet még a fiúgyermek is viseltek 7–8 éves korig' (SzamSz. I. 450.); *galand* 'szalag, pántlika', *hárászkendő* 'gyapjúkendő' (MNYj. XII. 184.) stb.

A férfi ruhanemek között ilyen tájszók fordulnak elő: *priccses nadrág* 'csizmanadrág', *lóger*, *hózentráger* 'nadrágtartó'; *surc*, *surckötő* 'férfiak, nők viseletében ruha megóvására használt sötét színű kötény' (ÚMTsz. 4981–82.); *nagyujjas* 'rövid téli férfikabát'; *ujjas*, *kisujjas* 'zakó'; *fuszekli* 'zokni'; *lábravaló* 'hosszú alsónadrág' (MNYj. XII.184.) stb.

Sok tájszó használatos a ruharészek megnevezésére. Pl.: *pájha* 'hónaljbetoldás az ingváll és a férfing hónaljába' (SzamSz. II. 212.; SzegSz. II. 264., MTsz. II. 64.); *pálha~pálho* 'hónaljrész az ingen' (MNY., XIII. 144.); *vállaló* 'az ingváll hátrészébe varrott dupla anyag, amely tartást ad a ruhának.'

Az említett megnevezések nagy része idegen eredetű a magyar nyelvben. Ezeket az idők folyamán kiszorították magyar fejlemények vagy idegen lexémák, lexikai párhuzamot alkotva a régi megnevezésekkel. A lexikai párhuzamok tagjai között valamilyen szemantikai, stilisztikai eltérések figyelhetők meg. Egyes megnevezések csak a nyelvjárásokban használatosak. A lexikai párhuzamoknak három típusát különítjük el e témakörben.:

I. Lexikai paralelizmusok, amelyek tagjai magyar fejlemények. Ide soroljuk azokat a szóösszetételeket is, amelyek tagjai idegen elemek, de sajátos magyar szóalkotással alakultak. Ilyen altípusai vannak:

a) egyszerű szavak: *fonálka* – *visszája*. A *visszája* inkább a nyelvjárásokban használatos.

b) összetett szavak, amelyek tagjai magyar + idegen elem: *alsószoknya* – *alsókabát*, *nagykabát* – *télikabát*.

c) az összetett szó mindkét tagja jövevényszó: *cérnaha*risnya – *flórha*risnya (tájszó) – *patentha*risnya, *csizmanadrág* – *priccsesnadrág* (tájszó), *térdha*risnya – *térdzokni*.

II. Lexikai párhuzamok, amelyek tagjai magyar szavak és jövevényszavak:

babos (tájszó) – *pettyes* – *pontos*(tájszó); *gaty*a – *lábravaló* (tájszó); *áncug* (tájszó) – *öltöny* – *öltő ruha* – *kosztüm*; *pongyola* – *hálát* (tájszó) – *slafrog* (tájszó); *köpeny* – *plásés* (tájszó) stb.

III. A szinonimasor tagjai kölcsönszavak: *harisnya* – *strimfli* (tájszó); *zokni* – *fuszekli* – *noszki* – az utóbbi kettő a nyelvjárásokban használatos; *májka* (tájszó) – *trikó*, *fátyol* – *slájer* (tájszó), *viganó* (tájszó) – *ruha*.

A szinonimasor lehet két vagy többemű, a tagok között előfordulnak tájszók, például:

*binc*sós *kendő* – *bongyor kendő* – *kondor kendő* – *túros kendő*;

csikzseb – *szivarzseb* – *diszzseb* – *kiszseb*;

kuli – *kulikabát* – *háromnegyedes kabát*;

*hózen*tráger – *lóger* – *nadrágtartó* – *átalvevő*;

*kisgaty*a – *rövidgaty*a, *rövid alsó* – *glotka*;

atlétatrikó – *trikó* – *póló* – *májka*;

barett – *beretka* – *rádiósapka* – *jambó* – *jambósapka* – *cserkészsapka*;

bunda – *suba* – *bundáskabát*.

A kárpátaljai magyar nyelvjárásokban sok olyan tájszóval találkozunk, amely a magyar nyelvterület más részein ismeretlen. Ilyenek: *pufájka*, *májka*, *pláscs*, *pláfk*i, *hálát*, *dzsinszi*, *glotka*, *usánka*, *kurtka*, *szero*fán.

A ruházódással kapcsolatos szakszavak egy része lexikai hungarizmus a kárpátaljai ukrán nyelvjárásokban, például: *бекеч* (Лиз. II. 576), *бобош*, *бобошний* (Лиз. II. 579), *кобат* (Лиз. II. 599), *надраги* (Лиз. II. 612), *сокня*, *сукня* (Лиз. II. 625), *баршон*, *баршун*, *жеб*, *жебкендив*, *жебиьолоька*, *көпен* (Лиз. II. 93) stb.

Irodalom

1. Лиз. II. – Лизанець П. Н. Венгерско-украинские межъязыковые связи. Венгерские заимствования в украинских говорах Закарпатья. – Будапешт: Изд. Академия Наук Венгрии, 1976. – 682 с.

2. SzamSz. – Csúry Bálint. Szamosháti szótár. I–II. – Budapest, 1935–1936.

3. SzegSz. – Bálint Sándor. Szegedi szótár. – Budapest, 1957.

4. MTsz. – Szinnyei József. Magyar tájszótár. I–II. – Budapest, 1893–1901.

5. ÚMTsz. – Új magyar tájszótár. I–IV. – Budapest: Akadémiai Kiadó, 1979–2002.

6. MNyj., XI–XIII. – Csák László – Gálffy Mózes. Adalékok a mérai ruházat műszókincséhez // MNyj. XI, 1965. – 85–95. o.; MNyj. XII, 1966. – 181–187. o.; MNyj. XIII, 1967. – 144–152. o.